

Solen er alligevel ikke gået ned

Af Stig Bjørnum

Da jeg boede i Nuuk i 1980'erne, blev jeg engang ringet op af en af mine gode venner, tandlæge Niels Enevoldsen, som havde et sommervikariat i Nanortalik. Her forsøgte han at fordrive tiden med læsning af Vagn Lundbyes glimrende bog »Omkom 79'Fjorden«, hvor Jørgen Brønlunds dagbog er gengivet, både på grønlandsk (i den nye retskrivning), og på dansk. Under læsningen af Brønlunds dagbog var Niels nået til notatet fra den 19. oktober, 1907. Han kunne ikke forstå, at den sidste sætning skulle kunne betyde »solen går ikke ned mere«. Når solen ikke mere går ned, er det midnats-sol, men dette er skrevet i oktober! Han kiggede i den grønlandske tekst. Her stod *seqineq tarrinngitsoorpoq*. Niels ringede nu til mig og spurgte om, hvad dette egentlig betød, og det fortalte jeg ham så: *solen er alligevel ikke gået ned*. Vi diskuterede derefter, hvad meningen kunne være. Det forekom os usandsynligt, at Brønlund skulle have skrevet forkert, men var han mon blevet citeret rigtigt? For at få vished på dette punkt måtte jeg se Jørgen Brønlunds dagbog, enten originalen eller en fotokopi. Dette er nu lykkedes.

En kort sproglig redegørelse: *Seqineq* betyder *solen*. *Tarrippoq* betyder *er gået ned (om solen)*. *Tilhænget -nngitsoorpoq* betyder *alligevel ikke; ikke (selv om det var meningen, selv om ... burde)*. *Seqineq tarrinngitsoorpoq* betyder altså *solen er ikke gået ned (selv om den burde være det); solen er alligevel ikke gået ned*.

Rejseruten

Hvilken rute fulgte Mylius Erichsen, Høeg Hagen og Jørgen Brønlund på deres sidste skæbnesvangre vandring? Det er jo ikke ligegyldigt, om man ved det, hvis man vil gøre sig håb om at finde flere vidnesbyrd om den forulykkede ekspedition. Vagn Lundbye diskuterer dette emne indgående i »Omkom 79'Fjorden«. Jeg skal derfor ikke komme ind på de forskellige teorier og argumenter her, men i stedet henvise interesserede læsere til Vagn Lundbyes bog.

Stig Bjørnum, født 1935 i København, har været lærer i Grønland 1963-90. Hans største interesse har været studiet af det grønlandske sprog, og han arbejder nu som undervisningsassistent i grønlandsk ved Institut for Eskimologi i København.

Men hvis man har en teori om rejseruten, og man støtter denne teori på Jørgen Brønlunds dagbogsnotat fra den 19. oktober, så er det ikke ligemeget, om Brønlund skriver, at de kunne se solen, eller at de ikke kunne. Det er jo netop omkring den tid, solen går ned for vinteren i Nordgrønland. En forkert oplysning kan nemt føre forskere på vildspor. Ordet *tarrinngitsoorpoq* indebærer, at solen burde være forsvundet, men alligevel ikke er det. Denne viden må kunne udelukke nogle teorier og sandsynliggøre andre.

De sidste tre meddelelser

De sidste tre notater, vi har fra ekspeditionen, må tages i betragtning, hvis man vil prøve at rekonstruere ruten. Mylius Erichsen skrev det første af disse den 12. september, 1907, og lagde det i en varde ved Ulvebakkerne vest for Danmarksfjorden. Det blev senere fundet og er gengivet i sin fulde længde i Vagn Lundbyes bog. Et resumé af dets indhold er, at de tre mænd den dag forlader Ulvebakkerne med syv hunde for at rejse ned til det ventende skib i Danmarks-havn. De har opgivet at rejse over Indlandsisen fra Danmarksfjordens bund til fjorden ved 79° nordlig bredde, fordi isen i den sydlige del af Danmarksfjorden er for usikker. I stedet vil de nu følge yderkysten, hvor der er udlagt depoter.

Den næste meddelelse er notatet fra den 19. oktober, 1907, i Jørgen Brønlunds dagbog. På Arktisk Institut i København har de en fotokopi, som jeg fik lejlighed til at se. Brønlund skriver:

19^{de} Oktober. uvdlop kerkata kingor-nagut sermimut kakivugut, uvdlut sisamat kakiniardlugo. kingmivta taddimât āma tokuvok, umingmangmit nagssungmigtingnīne tokússutigalugo. sekinek tarringitsôrpok.

Jeg vender tilbage til oversættelsen af dette notat, som er en historie for sig. Foreløbig gengiver jeg her notatet i den nye retskrivning:

19^{de} oktober. Ullup qeqqata kingor-nagut sermimut qaqivugut, ullut sisamat qaqiniarlugo. Qimmitta tallimaat aamma toquvoq, umimmammit nas-summitsinninni toqussutigalugo. Seqineq tarrinngitsoorpoq.

Det sidste, vi hører fra de tre forulykkede, er også skrevet af Brønlund. Det er det eneste af hans dagbogsnotater, der er skrevet på dansk. Der er ingen datering, men det antages at være skrevet i slutningen af november eller begyndelsen af december, 1907, kort før Brønlund døde. Budskabets dramatiske indhold står i stærk kontrast til Jørgen Brønlunds charmerende grønlandsk-dansk:

Omkom 79-Fjorden efter forsøg hjemrejse over Indlandsisen, i November Maaned. Jeg kommer hertil i aftagende Maaneskin, og kunne ikke videre af forfrosninger i Fødderne, og af mørket. Aarsagen (streget ud) andres Lig findes midt i Fjorden foran Bræ (omtrent 2½ Mil). Hagen døde 15. november og Mylius omtrent 10 dage efter.

Jørgen Brønlund

19. Oktober vidit paa de Kjøbenhavn
 rigt. vidit eissamat næring
 brugte: kimgvita baktør næt
 and lovior, unio, unio
 mit næring i kimgvita
 Kimgvita brugte: set i næt baktør
 søgen

Side 154 i Jørgen Brønlunds dagbog, 19. oktober 1907. (Det kongelige Bibliotek).

Oversættelser

Allerede i 1908, mens ekspeditionsskibet endnu lå i Danmarkshavn, lavede man en foreløbig oversættelse af Brønlunds dagbog. Det var en vanskelig opgave. Der var kun to ekspeditionsmedlemmer, der kunne grønlandsk, Tobias Gabrielsen og Hendrik Olsen, men de kunne ikke læse Brønlunds håndskrift, og de var heller ikke så gode til dansk. En tredje ekspeditionsdeltager, Henning Bistrup, var født i Grønland og havde kunnet sproget som barn, men han havde fuldstændig glemt at tale og forstå det. Han var imidlertid i stand til at læse håndskriften højt med den rigtige udtale, så Gabrielsen og Olsen kunne forstå betydningen. Gruppen blev suppleret med to af ekspeditionens danske medlemmer, der havde været i Vestgrønland: ekspeditionens læge, dr. Lindhard, (der havde været læge i Ivittuut og Arsuk et år), og botaniker Andreas Lundager, (der havde været to år i Grønland som privat-

lærer). Et ejendommeligt samarbejde opstod mellem disse fem mennesker, hver kvalificeret på sit område, og det kan ikke undre, at denne første oversættelse ikke altid er helt rigtig. Alligevel er det en bedrift, at det under disse omstændigheder overhovedet lykkedes at få frembragt en nogenlunde brugbar oversættelse. Den er gengivet i »Kaptajn Alf Trolle og Hustrus Legat til Minde om Danmark-Ekspeditionen 1906-8, Nr. 1« (Levin og Munksgaard, København, 1934). Selvom den sidste sætning ikke er oversat helt korrekt, så forstår man dog, at solen kunne ses. Dermed er denne oversættelse den hidtil mest rigtige:

19. Oktober. Kl. 12-2 kom vi op paa Indlandsisen. Det havde været 4 Dage at komme op. Hundene er udsultede og har ingen Kræfter. Een Hund døde af Anstrengelserne; vi har nu 4 Hunde tilbage. – Solen er nu lige ved at forsvinde.

I 1909 blev dagbogen endeligt oversat af Chr. Rasmussen, Knud Rasmussens far. Arktisk Institut har en fotokopi af den originale håndskrevne oversættelse. Den sidste sætning er ikke oversat rigtigt, hverken i Chr. Rasmussens »rettelse« eller i fodnoten:

19. Oktober. Om Eftermiddagen kom vi op på Indlandsisen. Opstigningen tog fire Dage. Den femte af vore tilbageværende Hunde er nu ogsaa død, stanget ihjel af en Moskusokse. Solen kommer ikke mere op.*)

*) Der staar ved en Feilskrift: »gaar ikke mere ned«.

I »Omkom 79'Fjorden« foreligger Jørgen Brønlunds dagbog nyoversat af Karen Nørregaard. Jeg har kun én indvending mod denne iøvrigt udmærkede oversættelse, og det er stadig den sidste sætning:

19^{de} oktober. Over middag kom vi op på bræen, vi havde brugt fire dage til opstigningen. Den ene af vore fem tilbageværende hunde er også død, den var blevet stanget af en moskusokse. Solen går ikke ned mere.

Det har været foreslået, at sætningen med hundene også kunne forstås sådan, at de ingen hunde havde tilbage, men dette er ikke tilfældet. *Qimmitta tallimaat aamma toquvoq* betyder *den femte af vore hunde er nu også død*. De havde altså fire hunde tilbage. *Tallimaat* betyder *den femte af dem*. Det er almindeligt på grønlandsk, at man begynder bagfra, når man tæller. Hvis man har fem hunde, og man mister en af dem, så mister

man *den femte*. Derefter har man fire hunde, og hvis man også mister en af dem, så mister man *den fjerde*, o.s.v.

Gik de over Indlandsisen?

Ifølge en af teorierne har Brønlund, Erichsen og Hagen skiftet mening siden vardeberetningen fra Ulvebakkerne og er alligevel gået mod syd fra bunden af Danmarksfjorden ved ca. 80° nordlig bredde. Her forsvinder solen først den 22. oktober. Lige før solen forsvinder for vinteren, kan den kun ses i horisonten mod syd. De har imidlertid haft Indlandsisen mod syd, og denne har dækket horisonten, så de ikke har kunnet se solen. Først, da de er kommet op i højden på Indlandsisen, har de igen kunnet se solen. Brønlund har derfor noteret i dagbogen: *Solen er alligevel ikke gået ned.*

Man kunne fristes til at tro, at der også er en anden mulighed, nemlig iskappen øst for Danmarksfjorden ved 81° nordlig bredde. Netop den 19. oktober starter mørketiden på denne breddegrad. Hvis de er kommet op på denne iskappe, har de, på grund af højden, »alligevel« kunnet se solen. Men man må huske på, at opstigningen tog fire dage, og at denne iskappe skjuler horisonten mod øst, men kun delvis mod syd. Da de påbegyndte opstigningen den 16. oktober, har de nok kunnet se solen i horisonten. Efterhånden som de har arbejdet sig op, er solen »fulgt med op«, så de næppe har kunnet iagttage, at den gik ned. Teorien om, at de er gået op på denne bræ, er derfor nok ikke så sandsynlig.

Det er blevet hævdet, at det ikke kan være Indlandsisen, de er kommet op på, fordi Brønlund skriver *sermimut* (op på

bræen), og ikke *Sermersuarmut* (op på Indlandsisen). Denne slutning er imidlertid ikke rigtig. I den gamle grønlandsk-danske ordbog (Schulz-Lorentzen, 1926) hedder Indlandsisen *sermersuaq* (»den store bræ«), eller *timaata sermia* (»indlandets bræ«). *Sermeq* betyder *is (på land, eller på faste genstande som fx. både, huse, tøj); bræ*. Det materiale, som Indlandsisen består af, hedder *sermeq*. Når Brønlund skriver *sermimut qaqivugut*, siger han blot: *vi kravlede op på isen*. Dette kan enten være en bræ eller Indlandsisen. At Brønlund antagelig mener Indlandsisen, kan man se af hans sidste dagbogsnotat: Omkom 79-Fjorden efter forsøg hjemrejse over *Indlandsisen*.

Jørgen Brønlund skrev ikke forkert

Hvis man vil lede efter flere varder eller andre spor efter de tre forulykkede, så

må man vide, hvor de har færdedes. Mylius Erichsens vardeberetning viser, at de er gået fra Ulvebakkerne. Fundet af Brønlunds lig viser, at de er gået mod Lambert Land. Det må være muligt, bl.a. med støtte i Brønlunds dagbog, at finde den mest sandsynlige rejserute, især hvis man ikke misforstår Brønlund. Han skriver i sit notat fra den 19. oktober, at de

- 1) er kommet op på en bræ, muligvis Indlandsisen,
- 2) har fire hunde tilbage, og
- 3) igen kan se solen.

Jørgen Brønlund har ikke skrevet forkert. Tværtimod har han helt præcist beskrevet, hvad han iagttog oppe fra Indlandsisen:

sekinek tarríngitsôrpok – solen er alligevel ikke gået ned.

Jørgen Brønlunds sidste dagbogsnotat fra 1907 har i årenes løb været genstand for fornyet interesse. I bøger og presse har mange givet deres besyv med, og skulle man få lyst til at se tilbage på nogle af de teorier, der er skrevet om Mylius Erichsens, Høegh Hagens og Jørgen Brønlunds sidste færd, kan man i tidsskriftet Grønland finde følgende artikler:

J. G. Jennow: Hvad afgjorde Mylius's, Hagens og Brønlunds Skæbne? 1969 nr. 4.

Eske Bruun: Brønlunds sidste Budskab. 1969 nr. 4.

Finn Gad: Jørgen Brønlunds sidste dagbogsnotat – endnu engang. 1985 nr. 2.

Chr. Berthelsen: Bemærkninger til Finn Gads analyse af Jørgen Brønlunds sidste meddelelse. 1985 nr. 2.

Janni Andreassen: En rød tråd til Brønlunds dagbog. 1987 nr. 6-7.

Janni Andreassen: Det mystiske kort fra Danmark-Ekspeditionen. 1990 nr. 3.

Janni Andreassen: Jagten på J. P. Koch's dagbøger. 1991 nr. 1.

Jørgen Bruun Møller: Spor eller vildspor. 1991 nr. 1.

Jens Erik Schultz: Når kortene kommer til kort. 1992 nr. 4-5.

Janni Andreassen: På spor og vildspor af Danmark-Ekspeditionen. 1992 nr. 4-5.

(Redaktionen)